

BOEKBESPREKINGEN

R. WIPPLER, *Vrije tijd buiten: De behoeften op het gebied van de openluchtrecreatie in de provincie Groningen.*

Groningen: J. Niemeijer, 1966, 201 pp.

Op initiatief van het terdege bij een gunstig woonklimaat geïnteresseerd bedrijfsleven en in overleg en met steun van de Provincie heeft het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen in 1965 een belangwekkend onderzoek gedaan naar een aantal aspecten van de openluchtrecreatie in dit gewest. Van mei tot begin augustus werden 1055 personen van 16 jaar en ouder, verkregen via een tweetrapssteekproef, uitvoerig geïnterviewd over hun dag- en weekendrecreatie. Het verzamelde materiaal is per computer verwerkt waarbij vooral het ZAEHL-programma goede diensten heeft bewezen.

In het eerste deel van zijn rapport tracht de auteur, hoewel zich bewust dat de onder de naam openluchtrecreatie samengevatte bezigheden allerminst een functionele eenheid vormen (pag. 148), de behoefte de vrije tijd buiten door te brengen te meten door middel van een Likert-schaal (een poging tot een Guttman-schaal gaf geen resultaat). Deze latente recreatieneiging werd daarna eerst geconfronteerd met drie sets van hypothesen stuk voor stuk en vervolgens aan factoranalyse onderworpen. Groepsspecifieke normen, tot uitdrukking gebracht door de zgn. basisvariabelen (leeftijd, geslacht, stad-platteland, opleidingsniveau, godsdienstige en politieke gezindheid), bleken grote invloed te hebben evenals de aanwezigheid van natuurschoon in de nabijheid. De werk- en woonsituatie daarentegen schenen niet zo belangrijk te zijn als doorgaans wordt aangenomen al kan een zekere stimulans van industriële arbeidsvormen en moeilijke omstandigheden in de beroepssfeer toch niet worden ontkend.

In het tweede deel worden de voorkeuren voor de verschillende recreatievoorzieningen en gemeten en gecorreleerd met de eerder genoemde drie sets van variabelen.

Het derde deel is voornamelijk descriptief en beschrijft achtereenvolgens het feitelijk gebruik van de verschillende vormen van openluchtrecreatie, de voorkeursactiviteiten op werk- en op zondagen (incl. het effect van de weersomstandigheden) en de trek naar buiten op zondag.

In de slotbeschouwing signaleert de auteur een drietal categorieën, waar een vrij grote kloof tussen behoefte en feitelijk gedrag wordt aangetroffen: de plattelandsbevolking, de mensen met een laag opleidingsniveau en de personen die onder strak georganiseerde arbeidsomstandigheden werken. Met name voor deze categorieën zullen de voorzieningen moeten worden uitgebreid. Belangrijk zijn ook de psychologische barrières, die een adequaat gebruik van bepaalde voorzieningen soms belemmeren (zo bijv. bij de lagere sociale milieus t.a.v. de sportterreinen) en de geringe bekendheid met de mogelijkheden (die misschien een reden is voor de geringe behoefte aan volkstuinen?).

Dit rapport, waarin Wippler een deel van zijn bevindingen heeft neergelegd (in noot 86 wordt een nadere uitwerking in de vorm van een dissertatie aangekondigd) is een voortreffelijk werkstuk, dat imponeert door zijn gedegen opzet. Voor het recreatie-onderzoek in ons land kan het als een mijlpaal worden beschouwd: het is — althans wat het eerste deel betreft — een geslaagde poging het descriptieve stadium, waarin we nu al zo lang verkeren, te doorbreken en door te stoten tot het peilen van de attitudes.

S. GERBER

N. C. SCHOUTEN, *Het woonmilieu: Sociologische overwegingen met betrekking tot de naaste omgeving van de woning.*

Assen: Van Gorcum & Comp. N.V., 1967, 189 pp.

Het is ongetwijfeld een verheugend verschijnsel dat de relatie mens-ruimte, lang het exclusief studieveld der sociaal-geografen, de laatste tijd meer en meer ook de aandacht der sociologen gaat trekken. M.n. voor de wat in het slop geraakte planologie kan een sociologische inbreng bijzonder waardevol zijn.

De auteur, researchmedewerker bij de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en de Wederopbouw, heeft nu in deze studie een poging gedaan een specifiek sociologische visie te ontwikkelen op de 'naaste omgeving' (d.i. het gebied met een straal van ca. 100 m. dat men vanuit de woning kan overzien) in de nieuwe woonwijken der westerse middelgrote en grote steden. Dit doet hij dan in een voortdurende dialoog met de stedenbouwkundigen, wier primair vormkundige intenties hij confronteert met de behoeften van de actuele, c.q. potentiële gebruikers. Na in enkele hoofdlijnen de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken te hebben geschetst passeren de wijkgedachte en de burenerelaties, de gebruiksmogelijkheden, de visuele kwaliteiten en de verkeersaspecten van de woonomgeving de revue, waarna tenslotte nog een aantal concrete vormen van woonmilieu nader worden geanalyseerd.

De schrijver geeft blijk van een grote belezenheid en een scherp observatievermogen, hij oordeelt nuchter en praktisch en hij weet zijn gedachten duidelijk te formuleren. Zijn werk is dan ook bijzonder nuttig voor hen, die zich snel willen informeren over de ter zake gangbare opvattingen, waarbij de visie van de auteur dan kennelijk min of meer parallel loopt aan het huidige beleidsdenken. Wat het boek echter niët geeft is een theoretisch kader voor de problematiek van het wonen waarop verdere research zou kunnen aansluiten. En wat al evenmin uit de verf komt zijn de cultuursociologische aspecten. Het behoeft dan ook niet te verwonderen dat in dit pragmatische werk, kennelijk ontstaan in de sfeer van 'het departement', van futuristische projecten als de kabeltoeren van Maymont, de trechters van Jonas of de zuil van Quarmby, met geen woord wordt gerept. Geheel conform de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening wordt gepleit voor een gedifferentieerd aanbod van woonmilieu met relatief veel laagbouw.

S. GERBER

W. VOSTER, *De cultureel-geografische indeling van Nederland: Een beredeneerde hiërarchie van culturele gebieden en centra.*

Rotterdam: Universitaire Pers, 1967, X + 256 pp., 29 cartogrammen.

Sinds Christaller in de dertiger jaren zijn theoretisch model van verzorgende kernen ontwikkelde is een stroom van publicaties over deze materie verschenen die onze inzichten over het algemeen meer uitgebreid dan verdiept hebben. Eerdere studies bleken telkens weer ontoereikend voor de oplossing van bepaalde (beleids)vraagstukken, waarop dan nieuw onderzoek plaatsvond min of meer nadrukkelijk op deze speciale problemen gericht en daardoor voor andere doeleinden veelal van beperkte waarde. Zo noopte het spreidingsbeleid van het (oude) Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen de souschef van zijn afdeling Onderzoek en Planning tot een studie van de culturele centra en de culturele verzorgingsgebieden, die als 'bijproduct' dit sociaal-geografisch proefschrift heeft opgeleverd.

Voster legt al direct de vinger op een wondeplek door te constateren dat de

meeste 'central place studies' uitsluitend of overwegend economisch zijn gericht. Dit is wel begrijpelijk omdat de economische functies het eerst en het sterkst ontwikkeld zijn, maar het is niet langer houdbaar wanneer andere functies tengevolge van de maatschappelijke evolutie meer en meer op de voorgrond treden. Bij toepassing van een aantal in het kernonderzoek beproefde technieken op het cijfermateriaal inzake het voortgezet onderwijs, het beroepstoneel- en concertwezen en de kunsttentoonstellingen (het hoofdbestanddeel van dit proefschrift) blijkt dat inderdaad een hiërarchisch geordend net van culturele kernen met bijpassende verzorgingsgebieden kan worden geconstrueerd, dat — en wel vooral op de lagere échelons — niet onbelangrijk afwijkt van de economische, administratieve en sociaal-medische kernenpatronen en gebiedsindelingen.

Nu kan men over de gehanteerde indicatoren van mening verschillen en zich afvragen of sommige niet een wat te zwaar accent hebben gekregen (bijv. gespecialiseerde onderwijsvormen en m.n. de nogal van toevallige omstandigheden afhankelijke tentoonstellingen) en of andere eigenlijk niet opgenomen hadden moeten worden (bijv. leeszalen en bibliotheken, de pers, bioscopen). Men kan van mening zijn dat ook het niveau van de voorzieningen in de beschouwing had moeten worden betrokken en men kan diverse kritische kanttekeningen maken bij de wijze waarop de 'kernwaarden' zijn berekend. Daarbij moet men echter wel bedenken dat het beschikbare grondmateriaal (behalve voor wat het onderwijs betreft) zeer beperkt en soms zelfs vrij gebrekkig is. Onze culturele statistiek vertoont nogal wat lacunes, terwijl het voorts een grote handicap is dat veel gegevens alleen per gemeente (en niet per woonkern) beschikbaar komen.

Voster heeft de tekortkomingen van zijn werk met grote eerlijkheid gesignaleerd; hij is dan ook voorzichtig bij het formuleren van zijn conclusies. Deze behoedzaamheid was temeer geboden waar het culturele kernenpatroon nog volop in beweging blijkt te zijn (anders dan in het economische vlak voltrekt zich hier momenteel een proces van schaalverkleining!) en zich, m.n. in de zgn. stadsgewesten, een tendentie vertoont tot een spreiding van de verzorgende elementen over meerdere kernen. Helaas is de auteur echter niet geheel ontkomen aan de (veel voorkomende) kortsluiting tussen hoog verzorgingsniveau en regionale functie, terwijl ook het effect van de levensbeschouwelijke differentiatie n.m.m. niet geheel uit de verf gekomen is.

Deze kritische opmerkingen nemen niet weg dat de studie van Voster behalve voor het spreidingsbeleid van O(K)W ook voor de sociologie van de ruimte van grote waarde kan zijn. Zij onderstreept de noodzaak van een meerfunctionele benadering bij de bestudering van de kernenpatronen. Met name zal het van belang zijn de relaties tussen de verschillende voorzieningselementen nader te analyseren, bijv. in de vorm van casestudies van regio's. Gezien de boven reeds vermelde dynamiek van het culturele kernenpatroon lijkt een herhaling van het onderzoek van Voster zeker wenselijk; indien mogelijk ware hierbij dan ook nog een aantal andere culturele voorzieningen te betrekken. Anderzijds kan men zich echter afvragen of de recente maatschappelijke en technologische ontwikkelingen binnen afzienbare tijd niet tot ingrijpende wijzigingen in het culturele spreidingsbeleid zullen leiden. Beschouwingen hierover gaan evenwel het kader van deze recensie te buiten.

S. GERBER

H. A. HUTTE en T. G. VAN DER WOERD, *Het bedrijfsspel als leersituatie: Didaktiek en analyse van een cyclus bedrijfsspelen*. Assen: Van Gorcum & Comp., 1965, xv + 222 pp.

In het voorwoord geven de auteurs aan, dat het boek het resultaat is van een interdisciplinaire samenwerking tussen een viertal instellingen, nl. de afdeling sociale psychologie van het Psychologisch Instituut Heymans, van de Rijks Universiteit van Groningen, de Maatschappij van Organisatie Adviseurs te Rotterdam, Het Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie te Nijmegen en het Economisch Instituut van de R.K. Hogeschool te Tilburg.

Deze vier instellingen hebben in 1963 een project ontwikkeld met de bedoeling een bedrijfsspel zorgvuldig toe te passen en tegelijkertijd een aantal observaties te verrichten van de spelende teams. De bedoeling van deze waarnemingen was een inzicht te krijgen in de processen van samenwerking en besluitvorming, die daar plaatsvinden. Het boek is eigenlijk een verslag van dit project met een uitvoerige beschrijving van: het spel, de opzet en uitvoering van de waarnemingen, en de resultaten van die waarnemingen tijdens het spel.

De verschillende auteurs, die aan deze publikatie hebben meegewerkt, komen achtereenvolgens aan het woord. Het eerste deel omvat de didaktiek van het spel (hfdst. I t.m. IV), en bevat een beschouwing over de didaktische aspecten en een beschrijving van de gang van zaken door Drs. T. G. van der Woerd, Drs. J. J. Wouters en Ir. N. R. A. Krekel.

In deel II (hfdst. V t.m. VIII) wordt het onderzoeksproject naar de besluitvorming uiteenzet. Prof. Dr. H. A. Hutte en Mr. R. H. Hoekstra geven een meer theoretisch overzicht over de besluitvormingsprocessen en de verschillende onderzoeken die daarover zijn gedaan. Zij introduceren dan het project. In twee hoofdstukken, geschreven door Prof. Hutte en resp. Drs. J. A. Verbeek en Ir. N. R. A. Krekel, worden de resultaten van het onderzoek besproken en krijgt de lezer een overzicht van de nieuwe denkbeelden die zijn gewekt door het project. In deel III (hfdst. IX en X) geven Drs. J. J. Wouters en Drs. T. G. van der Woerd een uiteenzetting over de administratieve opzet van het spel, de formulierenloop en de berekening van de spelresultaten. De afsluiting van het geheel is weer door Prof. Hutte verzorgd.

Het gehele boek is zeer fraai uitgevoerd en bevat uitvoerige documentatie van de materialen die bij dit spel en bij het onderzoek werden gebruikt. Als zodanig is het waardevol dat de auteurs alle materialen die hier werden gebruikt, en dat is heel wat, op een overzichtelijke wijze meegeven.

Het is niet makkelijk een visie te geven over de waarde van dit boek. Het geheel is sterk beschrijvend en in die zin beperkt dat slechts een bepaald type bedrijfsspel als algemeen uitgangspunt werd gekozen, terwijl ook het onderzoek zich richt op een zeer specifiek onderwerp, nl. het bestuderen van de besluitvormingsprocessen en beslissingsstructuren met als uitgangspunt de communicatie-onderzoeken van Leavitt, Shaw en Mulder.

Vergelijkt men de inhoud met de titel, dan blijkt wel dat er meer wordt voorgesteld dan er eigenlijk wordt geboden. Over het bedrijfsspel als leersituatie wordt nl. weinig gezegd. De leersituatie wordt voornamelijk geanalyseerd in deze drie dagen durende opzet, die bovendien nog zeer specifiek was omdat het beslissingsspel hier niet was vervat in een cursussituatie, zoals gebruikelijk, maar geheel op zichzelf stond. Verder is het opvallend dat de auteur die het didaktische aspect voor zijn rekening heeft genomen, zeer spaarzaam gebruik heeft gemaakt van de daarover bestaande Nederlandse en buitenlandse literatuur. De in het *Tijdschrift voor Efficiency en Documentatie* gepubliceerde artikelen worden niet genoemd, evenmin wordt teruggerepen op een belangwekkende beschouwing hierover van K. J. Cohen en E. Rehnman, *The Role of management games in education and research*.

Waardevol is zeker, dat men uitvoerig is ingegaan op de mogelijke betekenis van het bedrijfsspel als terrein van onderzoek voor de sociale wetenschappen. Door de uitvoerige beschrijving van zowel het spel, alsook de opzet en uitvoering van het onderzoek, kan men meedenken met de onderzoekers en dat is op zichzelf erg nuttig. Al te vaak is men tegenwoordig zeer beperkt in zijn rapportering over de opzet en uitvoering van een onderzoek, waardoor ook duplicering uiterst moeilijk wordt. Dat laatste zal ook hier niet gemakkelijk zijn, maar dat ligt dan zeker niet aan de rapportage.

Het eigenlijk onderzoek, dat werd gedaan, was gericht op de toetsing van een viertal hypothesen over de relatie tussen de beslissingscentraliteit en de teamprestaties. Verondersteld werd b.v. dat, wanneer een teamlid als centrale beslissingsleider zou optreden, de (economische) prestatie van het team groter zou zijn dan wanneer dat niet het geval zou zijn. De centraliteit van de deelnemers werd o.a. bepaald door hun bijdragen in de discussies. De prestatie van het team werd afgemeten naar de opbrengst in guldens die zij wisten te vergaren.

Beziez men deze onderzoeks-opzet kritisch, dan kan men zich afvragen of het wel juist is om, zoals de onderzoekers hebben gedaan, de teamprestatie af te meten naar de economische prestatie die door de groep werd geleverd. Deze is nl. in een dergelijk spel met, van elkaar afhankelijke, groepen altijd medebepaald door wat de andere teams doen. De bereikte economische resultaten kunnen dan ook niet als een echte teamprestatie worden opgevat. Daardoor verschilt deze onderzoekssituatie o.i. ook fundamenteel van die welke door Leavitt en Mulder werd gebruikt.

Dat de opgestelde hypothesen niet werden bevestigd, kan dan ook mede het gevolg zijn van de moeilijkheid om een zuiver criterium voor de groepsprestatie te bepalen. Het is niet geheel duidelijk waarom de onderzoekers ook hier wat onvolledig zijn in hun oriëntatie op reeds verricht onderzoek over deze materie. Een in opzet vergelijkbare studie verricht aan de Univ. van Amsterdam en gepubliceerd in *Mens en Onderneming* (januari 1964) wordt nergens vermeld.

Al met al hebben de auteurs nuttig werk gedaan door belangstelling te wekken voor de mogelijkheden tot onderzoek in dergelijke gesimuleerde situaties. Terecht wordt door de auteurs gesteld, dat juist door de interdisciplinaire aanpak een nieuw veld van onderzoek kan worden aangeboord.

K. J. NIJKERK

MEDEDELINGEN

VIERDE BELGISCH-NEDERLANDSE CONTACTDAGEN

Op 10 november 1967 zullen de vierde Belgisch-Nederlandse contactdagen voor sociologen in 's-Hertogenbosch worden gehouden. De voorbereiding berust aan Belgische zijde bij de Organisatie voor Vlaamse Sociologen, aan Nederlandse zijde bij Drs. H. P. J. van Roosmalen, werkzaam op het Institute of Social Studies te Den Haag, Drs. P. van Daalen en J. K. M. Gevers, beiden werkzaam op het Sociologisch Instituut te Leiden.

Het motief van de voorgaande Belgisch-Nederlandse contactdagen, resp. in 1962 in Antwerpen, in 1963 in Enkhuizen en in 1965 in Brugge gehouden, geldt nog steeds: laten de Belgische en Nederlandse vakgenoten elkaar ontmoeten en zodoende het isolement doorbreken waarmee een aan landsgrenzen gebonden sociologie-beoefening te kampen heeft. De nadruk lag, en ligt voor de komende bijeenkomst eveneens, op het informele contact. Vandaar de aanduiding van